

Győr első gépgyárának története, tárgyi és szellemi hagyatéka II. A Stádel család visszaemlékezése

Lanczendorfer Zsuzsanna
Széchenyi István Egyetem, Győr

„A kultúrának éppen az a csodálatos tulajdonsága, hogy mindig mozgásban van, mindig alakul, hogy az nem önmagáért van. Középpontjában nem a jelenség áll, hanem az ember, illetve az emberekből, a családokból kialakult közösség.”

Gaál Károly

Bevezetés

Tanulmányomban a méltán híres győri Stádel Gépgyár egykori tulajdonosairól szóló, a leszármazottak, a rokonok, az ismerősök szóbeli történeteit, emlékeit rögzítem, és egyben ezzel szeretnék emléket állítani ennek a rendkívüli iparos dinasztiának. A témaválasztás egyik oka személyes: baráti kapcsolatban állok Stádel leszármazottakkal. A másik, hogy bár a Stádel-gyárról olvashatunk tanulmányokat (pl.: Sinay 1971; Veszprémi 1986), de a családtagokat, rokonokat eddig még nem szólaltatták meg, nem készítettek velük interjút.⁹³ A család tagjai ugyan sok tárgyi emléket (gyártmányok, érmek), személyes dokumentumokat (oklevelek, fényképek, levelek) ajándékoztak a témát kutatók megkeresése folytán közgyűjteményeknek,⁹⁴ de a családi történetekre, illetve a családot és felmenőiket érintő vidám, illetve fájó események rögzítésére nem került sor. Kutatásom során vizsgálom a Stádel család – elsősorban a gyártulajdonos – tagjainak életútját, sorsát. „[...] mivel az életpálya a generációk közötti kultúraátadás egy lépcsőfoka, az életrajzok tanulmányozásának a kultúra vizsgálatában központi helyet kell kapnia” (Tobiassen 1982: 83).⁹⁵ Módszerként az oral history-t alkalmazom⁹⁶, amelynek lényege az, hogy interjúk, beszélgetések segítségével információkat, adatokat gyűjtünk múltbéli történésekről, esetünkben a családot érintő eseményekről. Lajos Veronika találóan fogalmazza meg célomat: „Az oral history pontosan ezeket az írott forrásokban »hangtalan« és »láthatatlan«, a hivatalos történetírásból kimaradt, »jogfosztott« rétegeket, csoportokat [...] kívánja megszólaltatni és láthatóvá tenni, illetve vizsgálni” (Lajos 2014: 105).

---

⁹³ A legújabb kutatás a Stádel Gépgyárról ugyanebben a kiadványban Cserhalmi Zoltán–Varga Balázs: *Győr első gépgyárának története, tárgyi és szellemi hagyatéka I.* című tanulmányban olvasható!

⁹⁴ Nagyon fontos ezek számbavétele is! Lásd Uo.

⁹⁵ Bővebben: (Dollard 1935), valamint (Küllös 1982). Ez utóbbi tanulmánygyűjtemény ismerteti a téma folklorisztikai és antropológiai kutatástörténetét, módszertani alapjait. Kiemelném még a külföldi szakirodalomból Ken Plummer *Documents of Life* című írását, amelyben a szociológus kitér az életrajzi módszer történetére, a személyes dokumentumok fajtáira és felhasználhatóságára. A szerző kitér a személyes dokumentumok körét (önéletrajz, napló, levél, szóbeli élettörténetek, fénykép, film, személyes tárgyak) (Plummer 1983).

⁹⁶ A magyarországi kutatásokról bővebben: (Lénárt 2007).

1. Stádel család tárgyi és szellemi emlékei⁹⁷

Kutatásom alapjai a Stádel család tagjaival, valamint egy agrártörténeti szakértővel készített interjúk.⁹⁸ A majd száz kérdésből álló kérdőívemet a gyárról, a gyáralapítóról és örököseiről szóló fellelhető irodalom alapján állítottam össze. Hét interjú sikerült készítenem (6 és fél órányi hangzó anyag) a vizsgált témában.

Interjúalanyaim⁹⁹:

Csordos Árpád, szül.: Várkesző, 1934. († Stádel Erzsébet férje);
Juhászné Csordos Tünde, szül.: Győr, 1965. († Stádel Erzsébet és Csordos Árpád lánya);
Juhász László, szül.: Győr, 1965. (Csordos Tünde férje);
Juhász Péter, szül.: Győr, 1991. (Juhász László és Csordos Tünde fia);
Molnár József, szül.: Ravasz, 1940. (Történelem tanár, agrártörténeti szakértő és gyűjtő);
Stádel Judit, szül.: Győr, 1969. († ifj. Stádel Károly és Ujvári Katalin lánya);
Stádel Károlyné, szül.: Ujvári Katalin, Celldömölk, 1944. († ifj. Stádel Károly felesége).

1.1. A család emléktárgyai

A család emléktárgyai közül az interjúalanyok elsősorban azt a plakátot említették, amelyen a gyár felülnézeti rajza, alapítási éve¹⁰⁰, címe, gyártmányai láthatók. „Ez a plakát ott volt nálunk a Batthyányiban, Apunál. Ezen rajta van a család összes díja, találmánya.”¹⁰¹ (Stádel Judit = S. J.); „Azon a tablón, amit Judit lányom elvitt, ott látható az összes gyártmányuk.” (Stádel Károlyné, Ujvári Katalin = U. K.)

1. kép: Stádel Judit, † ifj. Stádel Károly és Ujvári Katalin lánya
Lanczendorfer Zsuzsanna fotója, Tényő, 2022.

Forrás:

⁹⁷ Úgy gondolom, fontos megemlíteni, hogy a család két tagja szakdolgozatát a Stádel-gyárral kapcsolatban írta: Stádel Judit: *A Stádel gépgyár gazdaságtörténeti elemzése 1844–1887*. Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, Győr–Szombathely, 1992. A mellékletben a 36. oldalon található egy családfa is; valamint Juhász Tibor: *A győri Stádel-gépgyár története az államosításig 1808–1949*. Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1998.

⁹⁸ Az interjúk szövegeit dőlt betűtípussal jelölöm.

⁹⁹ Köszönetet mondok interjúalanyaimnak a szíves közléseikért, a kutatáshoz nyújtott segítségükért!

¹⁰⁰ Veszprémi szerint az „alapítási évszám téves”, lásd: (Veszprémi 1986).

¹⁰¹ A plakát Stádel Judit tulajdonában van.

Többen említették, hogy a gyár tulajdonosai rengeteg oklevelet, kitüntetéset, érmet kaptak.¹⁰² „Szelényi doktor felesége – Győrnek volt a fő állatorvosa és éremgyűjtő is volt – mindig mondta, hogy Stádeléknál átnézegettük a polgári kitüntetések, és gyönyörűek.” (Molnár József = M. J.) „Sok kitüntetéset volt. Egyiket Kossuth Lajos írta alá. Talán azért, mert az idősebb Stádel Károly készített fegyvereket neki 1848-ban.” (Csordos Árpád = CS. Á.) A gyár szabadalmi, gyártmányai közül egy sincs a család tulajdonában. Mint az interjúkból kiderült, több múzeumban vannak „szétszórva”, ezt megerősítette az agrártörténeti szakértő és gyűjtő Molnár József: „Van a gyártmányaikból gép a Mezőgazdasági Múzeumban Mezőkövesden, Zircen, Gyöngyösön. A Rába múzeumot is meg kellene nézni!” (M. J.)

2. kép: Kutatás közben. Stádel Judit, Molnár József, Varga Balázs
Forrás: Lanczendorfer Zsuzsanna fotója, Tényő, 2022.

---

¹⁰² A tablóba rendezett érmeket a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum Helytörténeti tárgyi gyűjteménye őrzi. Leltári száma: C.64.59.1.

3. kép: Molnár József mesél. Varga Balázs, Lanczendorfer Zsuzsanna
Forrás: Stádel Judit fotója, Tényő, 2022.

A családi hagyatékot Veszprémi György¹⁰³ gyűjtötte össze, aki állandó kiállítást hozott létre belőle.¹⁰⁴ „Veszprémi György sokszor volt nálunk, tőlünk is sok mindent elvitt. Férjem segítségével volt, ápolta a család emlékét.” (U. K.); „Ismertem, lakásán is voltam egyszer. Csupán szimpátiából, szeretetből csinálta Veszprémi György. Nem akarta, hogy elkallódjanak. Amit összegyűjtött, azt írásba is foglalta. Sinay Jenővel is jó barátságban voltunk, átjárt hozzánk. Amit összehozott, azt nagyrészt a mi információink alapján írta.” (CS. Á.); „A Kisalföld Gépgyárból lett a Tungsram, ott dolgoztam. Volt alattunk egy klubszoba, ott volt az állandó kiállítás, amit Veszprémi Gyuri bácsi – ismertem személyesen – kezelt, és tudjuk, hogy a Stádel hagyatékából írt tanulmányt is.” (Juhász László = J. L.)

Ha nincs is tulajdonukban több tárgy, de a családtagok emlékeiben azért még élnek: „Nagy újdonság volt náluk a földmérő eszköz, amivel tudtak a földeken mérni.” (U. K.); „A vetőgéptől kezdve ekéket, boronát, répaörlőt, sok mindent gyártottak.” (CS. Á.)

4. kép: Földmérő taliga reklámja a Köztelek újság 1909-es decemberi számában.¹⁰⁵
Forrás: Lanczendorfer Zsuzsanna fotója, Tényő, 2022.

¹⁰³ „Veszprém, 1920. február 16. – Győr, 2000. január 11.: technikus, helytörténeti kutató. Az elemi iskoláit szülővárosában kezdte, a polgárit a Győri II. sz. Magyar Kir. Állami Gárdonyi Géza Polgári Fiúiskolában fejezte be. A Fa- és Fémipari Szakiskolában érettségizett 1939-ben. A vasesztergályos szakmát is kitanulta. A világháborúban szovjet fogságba került, 1946 őszén tért haza. A Gráb-gyárban lett lakatos. 1948-ban politikai okból három hónap elzárásra büntették. Szabadulása után nem kapott munkát, édesapja üzletében dolgozott. 1949-től a Hajtóműgyárban segédmunkás, majd szakmunkás és technikus. 1956 októberében megválasztották a munkástanácsba, és a Hajtóműgyár Híradójának szerkesztésével bízták meg. 1957. július 2-án letartóztatták. A Győr Megyei Bíróság elsőfokú ítélete négy év szabadságvesztés volt, a másodfokú ítéletben egy évre büntették. Ezt követően a Kisalföldi Gépgyár Jókai utcai telepén alkalmazták. Kezdetben segédmunkás, később technikus volt. 1980-ban ment nyugdíjba. A Kisalföldi Gépgyárban megalakította az üzemtörténeti szakkört, állandó kiállítást hoztak létre. Amikor az Egyesült Izzó az amerikai General Electric tulajdonába került, megtartották nyugdíjas üzemtörténésznek. Élete végéig gondozta a Tungsram Rt. győri gyárának üzemtörténeti kiállítását. Megírta a gyár és a Rába-vashíd történetét. A Felnőtt Honismereti Klub alapító tagja, a Baross-emlékbizottság tagja volt. A Honismereti Szövetséget képviselte az 1956-os Bizottságban, a győri Erdélyi Kör vezetőségi tagja, a Győrszigeti Baráti Kör titkára volt. 1981-ben a Győr-Sopron megyei Tanács közművelődési díjában részesült. 1997-ben Notitia Hungariae Emlékéremmel, 1998-ban Bél Mátyás-díjjal ismerték el munkáját.” https://www.gyorikonnyvtar.hu/gyel/index.php/Veszpr%C3%A9mi_Gy%C3%B6rgy (letöltve: 2023.01.10. 10:15.)

¹⁰⁴ Lásd: Veszprémi Gy. 1977. A Stádel Károly szocialista brigád üzemtörténeti gyűjtőmunkája. *Honismeret* 6: 35–37, valamint Timaffy L. 1983. 175 éves a győri Kisalföldi Gépgyár. *Honismeret* 6(11): 16–17.

¹⁰⁵ Köszönet Molnár Józsefnek érte! *Köztelek*, 1909. 97. szám 19-ik évfolyam, december hó 11. 2761; A *Köztelek* az Országos Magyar Gazdasági Egyesület közlönye, köz- és mezőgazdasági lap, amely 1891–1944 között jelent meg hetente kétszer, 1931-től hetente, Budapesten. A folyóirat nevét az Egyesület előzményének tekinthető, gróf Széchenyi István kezdeményezésére 1827-ben létrejött Pályafutási Társaság (később Állattenyésztő Társaság) székházának helyéről kapta, amely az egyesület birtokában lévő, Széchenyi javaslatára „Köztelek”-nek elnevezett területen épült. Az OMGE 1891 szeptemberében szakított a Gazdasági Lapokkal, és *Köztelek* címen indította el saját orgánumát. Valamint, a földmérő taliga megtalálható az RFMTM Helytörténeti tárgyi gyűjteményében. Leltári száma: C.64.20.1.

A család tagjai közül legtöbben a csatornafedélre, vízvezetőre emlékeztek: „*Bem tér után van egy vízleeresztő és Nádorvárosban a Babits Mihály utca mögött is.*” (M. J.); „*Vízleeresztő fedél a belvárosban is van.*” (CS. Á.); „*Vas és acél öntvényeket készítettek. Herkules és Góliát nevű aknafedelek és víznyelőik voltak, de Autográf gépeket is gyártottak, gépjavításokat is vállaltak.*” (Juhászné Csordos Tünde = J. CS. T.)

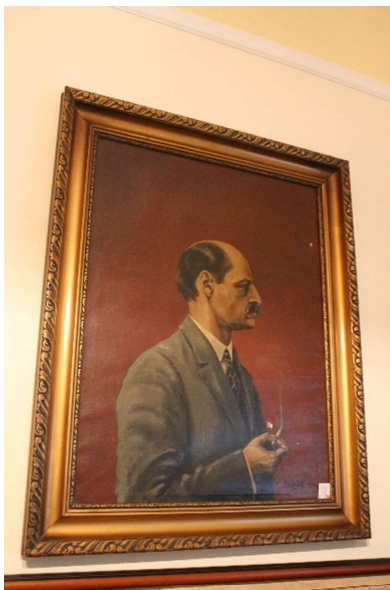

5. kép: Herkules típusú csatornafedél a Batthyány téren.
Felirat: „Herkules” 1934: Stádel Károly Gépgyára Győr; Győr. Szab. Kir. V.
Forrás: Lanczendorfer Zsuzsanna fotója, Győr, 2022.

A Stádel család tulajdonában több fotó, személyes emléktárgy (pl.: keresztlői meghívó, számla, levelezőlap) is található.¹⁰⁶ Stádel Judit büszkén említette, hogy nagyapjáról, Stádel Károly Richárdról (1890–1961) egy festményt is őriznek, amely édesanyja lakásában található: „*Ez a festmény Anyuéknál van a Batthyiban.*” Juhászné Csordos Tündétől megtudtam, hogy ez önarckép: „*Nagypapa önarcképet festett magáról, ehhez a tükröt használta.*”

---

¹⁰⁶ Terjedelmi okok miatt ezekre nem térek ki.

6. kép: † ifj. Stádel Károly Richárd önarcképe felesége, Ujvári Katalin otthonában.
Forrás: Lanczendorfer Zsuzsanna fotója, Győr, 2022.

7. kép: Stádel Károlyné szül. Ujvári Katalin lakásában, háttérben † ifj. Stádel Károly Richárd önarcképe
Forrás: Lanczendorfer Zsuzsanna fotója, Győr, 2022.

1.2. A családról szóló történetek

A család felmenőiről több történet is él: „Stádel János Zala megyében, Zalatárnokon volt földbirtokos. Ott is vannak eltemetve, egy nagy kriptában. Gyerekére Stádel Katalinra emlékszem, akinek nem volt fiú örököse.” (U. K.)

Az 1816-ban született és 1887-ben elhunyt felmenőről, Stádel Károlyról a szabadságharc kapcsán hangzottak el történetek: „Kossuthról sokat beszéltek a családban, ugyanis részt vett a Stádel Károly az 1848-as forradalomban, azután vagy alatta került ide Győrbe. Beállt nemzetőrnek, ágyút öntött, fegyvereket gyártott.” (U. K.); „Sok kitüntetése volt. Egyiket Kossuth Lajos írta alá. Talán azért, mert készített fegyvereket 48-ba.” (CS. Á.) „A világosi fegyverletétel után – valószínűleg – hadiszállításokért és fegyverrejtegetésért elítélték. A kirótt büntetés alóli felmentést a Győr Városi Császári és Királyi Katonai Parancsnokság hozta tudomására Stádel

Károlynak, 1849. december 9-én. Eszerint az 1849. november 29-i hadbírósi ítéletet Haynau kegyelmi irata változtatta meg.” – írja tanulmányában Veszprémi György (Veszprémi 1986: 106). A család tagjai arról, hogy Haynau felmentette az ítélet alól, nem tudtak.

A legtöbb történetet Stádel Károly Richárdról (1890–1961) mesélték: „Szabadhegyen a templommal egy vonalban volt a kertjük. Földbirtokos volt a nagybátyja, oda sokat jártak.” (CS. Á.)

Sokoldalú tehetségéről árulkodnak a visszaemlékezések: „Nagyon jó hangja volt, szeretett énekelni. Mint a fiatal Karcsi is. Gyönyörűen hegedült, festett, tükörből festette le magát, ez egy olajfestmény.”; „Láttam a hegedűjét, már kiskorában is meglehetett. Van is róla egy kedves történet: »Az Aranyhajó valamikor mulató volt, ahol lóg a cégérhajó, ami most gyógyszertár. Többször mentek oda apósoméék ebédezni. Jött az ebéd, egyszer csak apósom elnézést kért, odament a cigányzenekarhoz, elkérte a hegedűt, és ő vezette a zenekart.« Ilyen zenei képessége volt. Nemcsak hegedűje, de citerája is volt.”; „Különleges ember volt, emeletes akváriuma, pipatóriuma is volt, gyűjtötte az agancsokat.” (CS. Á.)

A gyár vezetési stílusával kapcsolatban csak pozitív dolgokat hallottam: „100 évig volt a gyár a család tulajdonában, de sohasem volt sztrájk, elégedetlenség vagy ilyesmi. Nagyon jól bántak az emberekkel. Jól kerestek a munkások, öltözöt, mosdót, bőrkötényt biztosított. Öntödében dolgozó emberekkel beszélgettünk arról, hogy volt a gyárban. Mondták, amit lehetett, megkaptak. Visszajöttek, még az apóst¹⁰⁷ is köszöntötték, temetésén is sok munkása ott volt, szerették szó szerint.” (CS. Á.)

Juhászné Csordos Tünde örömmel emlékezik a Rákóczi utcai házra, ahol laktak: „Egészen a Kiss János utca végéig az övék volt. Magas volt a szobák belmagassága, hatalmas csillárral és egy gyönyörű Krisztus képpel. Szép nagy volt a karácsonyfa mindig. A pince boltíves volt, szemet tartottunk benne, az udvar macskaköves volt.”

A család jómódját mutatja a kirándulásokról, autóról készült rengeteg családi fotó: „Sokat kirándult a család pl.: a soproni Tűztoronyba, az Állatkertbe Pestre, a Matyóföldön is jártak.”; „Szerették a szépet, sok gobelin is volt a családban. Emellett gyönyörű szőnyegek voltak, ugyanis szőnyegkészítéshez is értett a nagypapa, saját készítésű szőnyegünk volt.” (J. CS. T.)

---

¹⁰⁷ Stádel Károly (1890–1961)

8. kép: Csordos Árpád (Stádel Erzsébet férje) és lánya, Juhászné Csordos Tünde
Forrás: Lanczendorfer Zsuzsanna fotója, Győr, 2022.

9. kép: Interjúkészítés közben.

Csordos Árpád és lánya, Juhászné Csordos Tünde, valamint Lanczendorfer Zsuzsanna
Forrás: Juhász Péter fotója, Győr, 2022.

A legtöbb történet érthetően a családot megrázó eseményekről szól, így a háborúról és az államosításról. Az 1944-es győri bombázás a Stádel-gyárat is érintette: „*Április 13-án bombatalálat érte az öntödét, a kéményt találták el. De az öntödében nem halt meg szerencsére senki.*” – meséli Árpád bácsi. (CS. Á.) Lánya a család furfangos eszére hoz egy jó példát: „*Úgy menekült meg az oroszoktól a nagymama – ugye szép fiatal nő volt –, hogy a nagypapa azt mondta rá, hogy tüdőbajos, attól meg féltek.*” (J. CS. T.); „*Az első front elvonulása után, amint konszolidálódott a helyzet, apósom mindjárt nekilátott a műhely gépeinek rendbetételére és*

fölszíjazására. Jött a második vonalú front, az orosz katonák ezeket a szíjakat bajnétal¹⁰⁸ szétvagdalták, csak azért, hogy tönkretegyék, illetve talpaláshoz elvitték. Az utolsó vagyonukat pedig ebbe ölték bele.” (CS. Á.)

A családtagjait az államosítás is nagyon megviselte: „A nagyapát nagyon megtörte, mikor elvették a gyárat '45 után, de addigra kisüzemmé törpült már a gyár. Utána középiskolai tanár lett haláláig.” (S. J.); „45 után államosították a gyárat is, abból lett a Kisalföldi Gépgyár. Telekkönyvileg a MÉH vállalaté volt ez a ház. Ez egy rossz telekkönyvezés volt.; „Háború után mindent pénzzé tettek, eladtak krómozott kerékpárt, összes ékszert, mindent, és újrarendítette a gyárat. A háború utáni években egyik reggel csöngettek, és mondták, hogy na most elvették a gyárat. Összeomlott, ott maradt három kisgyerekekkel.¹⁰⁹; Azért nem küldte gépészeti szakmát tanulni a gyerekeket, hanem mezőgazdasági pályára irányította, hogy csalódás ne érje őket soha, mindig azt mondta, hogy a földet nem lehet elvenni.” (U. K.); „1999-ig laktunk ott. Nem volt a tulajdonunkban, de béreltük a INSZOL-tól.” (CS. Á.)

Csordos Árpád anyósáról is tud egy államosítással kapcsolatos történetet: „Úgy hívtuk anyósomat, hogy Stádika, barátnői Miminek hívták. Államosítás után egy könyvelő cégnél dolgozott. A vezetője, Kovács elvtárs valami ünnepi beszédet mondott, és anyósom nem tapsolt. Kiszúrta Kovács, és ráripakodott: »Stádelné, maga miért nem tapsol?«. Azt mondta: »Tudja mit, ha magának azt mondanák, hogy viszik az zongoráját a lakásból, mit szólna ehhez? Magának csak egy zongora lenne, de nekem az egész vagyonomat vették el, az egész életemet.« Mindig visszasírta azokat az éveket, ahogy mondta: »jöttem a negyvenes évek, és vége lett a vagyonnak, mindennek.«”

Stádel Károly „géptant, rajzot tanított a textilbe, miután államosították, különböző tanfolyamokat vezetett.” (CS. Á.); „Gépészmérnök volt, Németországban szerzett diplomát, azzal taníthatott a textilipari technikumban.” (U. K.)

Csordos Árpád kutatást is végzett a törvénytelen államosítás ügyében: „Már nem emlékszem, hogy hol olvastam, a győri lakások államosítása címszó alatt a Rákóczi Ferenc utca 32-es számot. Itt két rubrika volt függőlegesen: szükségletnek megfelelő vagy szükségleten felüli lakás. A Stádel névnel »szükséglet felett, a bérlő földbirtokos és kizsákmányoló« volt bejegyezve. Az ipariüzemek államosítása korábban történt, ott a gyárral együtt vették fel a házat telekkönyvileg. Ez egy államosítási baki volt végül is. Bíróságra került ez az ügy, mivel téves államosítás történt. Bebizonyítható volt, hogy 32-es házat egybe vették a 34-essel. 34-es volt a gyárépület és 32-es a lakás. Egybe államosították.” (CS. Á.)

Az utolsó tulajdonos, Stádel Károly érzéseit, jellemét jól mutatja be az alábbi történet: „A Kisalföldi Gépgyárat a Stádel gépekből alakították ki. Egyszer egy esztergapadot vittek kocsival a lejtőn felfele. Apósom nézte ablakon keresztül, és látta, amint a kocsiról leesett és kettétörött. Alig tudta elviselni, annyira fájt neki. Az is, hogy viszik, de főleg az, hogy így bánnak vele.” (CS. Á.)

A család jövőjére is kihatott a negatív megkülönböztetés: „Nagyapámék hárman voltak testvérek, a Mari legidősebb (1939), Erzsébet (1940) és Károly (1942).” (J. CS. T.); „A Stádel gyerekeket nem vették fel műszaki iskolákba, csak mezőgazdasággal kapcsolatos iskolákba. A Mari¹¹⁰, aki él még a testvérek közül, Fertődre járt. Karcsit pedig erdésznek vették fel, meg a Böbét is erdésznek Sopronba. Egyszerűen megmondták nekik, hiába is jelentkeznek, visszadobják majd. Előre megsúgták nekik, hogy csak mezőgazdasági intézményekben érvényesülhetnek.

---

¹⁰⁸ bajnét = bajonett = szurony

¹⁰⁹ Mária, Erzsébet és Károly

¹¹⁰ A három testvér közül csak Stádel Mária él. Betegsége miatt sajnos most nem tudott nyilatkozni.

»Kizsákmányoló« volt, azért. (CS. Á.); „Emlékszem, három nagy szoba volt, étkező, konyha, folyosó, udvar. Raktár eredendően lent volt. Államosítás után beköltöztettek egy másik családot, ők kerültek az emeletre.” (J. CS. T.)

1.3. Családi identitás

A megkérdezett családtagok nagyon büszkék arra, hogy a híres gyáros dinasztia leszármazottai: „Büszke vagyok, ha a névre, a családra gondolok. A házra kerülő emléktábla avatáskor is így éreztem. Nagy tömeg volt 1974-ben. A legifjabb Karcsi (Judit apukája) olyan frappáns beszédet mondott köszönétként. Azóta is büszke vagyok arra, ahogyan beszélt a szülei nevében. A név gyakorlatilag kihalt. De tudunk arról, hogy szocialista brigádokat is elneveztek róla. Tisztelték őt. Tonhauzer igazgató, a Kisalföld Gépgyár igazgatója volt is nálunk, meghívta az anyósomat, Stádikát gyárlátogatásra. El is ment, megnézte a kiállítást, amit a Stádel Gépgyárról gyűjtöttek össze.” (CS. Á.)

10. kép: Táblaavatás. † ifj. Stádel Károly beszél.
Forrás: RFMTM, HA.1500-84. 9. oldal

11. kép: Táblaavatás. Pernesz Gyula beszél.
Forrás: RFMTM, HA.1500-84. 9. oldal

„Büszkeséget érzek, ha hallom a nevet. Nagyon érzem ennek a névnek az örökségét. Van, aki rögtön felkapja a fejét, ha bemutatkozom. Már csak én hordom a Stádel nevet, kihal velem a név.” (S. J.)

A család gyárának egykori helyéről és az emléktábláról is büszkén nyilatkoznak: „Van egy emléktábla a falon, az Új kapu és a Rákóczi Ferenc utca sarkán.” (Juhász Péter); „Megvan a táblaavatóról készült kép, Karcsi itt beszél, mi pedig itt vagyunk a húgaimmal a képen, de itt látható Kati és Judit a nyakába.” (J. CS. T.)

12. kép: Emléktábla az Új Kapu utcában a Stádel Gépgyár helyén.¹¹¹
Forrás: Lanczendorfer Zsuzsanna fotója, Győr, 2022.¹¹²

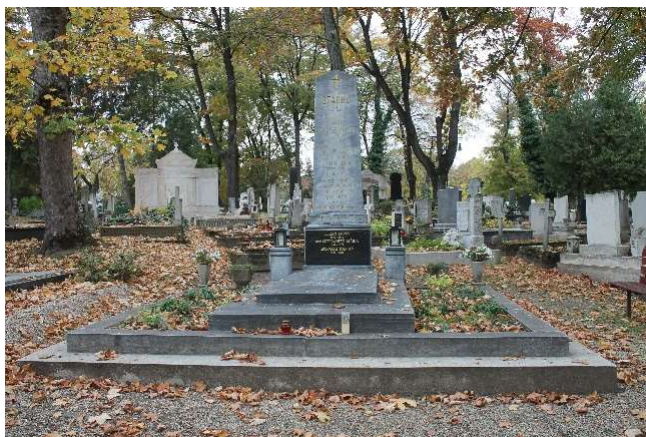
13. kép: Stádel Károly Gazdaságigépgyára és Öntődéje egy korábbi felvételen.

¹¹¹ A Győri Ipartörténeti Alapítvány táblákkal a város ipari múltjának állít emléket. Az emléktáblán egy QR-kód segítségével az érdeklődők az alapítvány weblapján a gyár történetét bemutató linkre juthatnak el.

¹¹² Lásd még: Orbánné Horváth Márta 2006: 237.

Forrás: Győri Ipartörténeti Alapítvány honlapja. <https://ipartortenet.hu/hu/ipartorteneti-emlekhelyek/stadel-karoly-gazdasagi-gepgyara-es-ontodeje/> (letöltve: 2023. 01. 06.)

Örömmel tudtam meg, hogy a győri városnéző kisvonat¹¹³ közlekedési menetrendjének 15. állomása az Új Kapu utca, ahol az emléktábla található. Az utasoknak röviden beszélnek is a Stádel Gépgyárról és tulajdonosairól. A megkérdezett összes családtag említette az emléktáblát és a családi sírt.¹¹⁴ Stádel Judit meg is mutatta a család tagjainak nyughelyét.

14. kép: Stádel-sír a Nádorvárosi temetőben.¹¹⁵
Forrás: Lanczendorfer Zsuzsanna fotója, Győr, 2022

---

¹¹³ <https://kisvonatok.hu/gyor/> (letöltve: 2022. 12. 13. 10:10.) A család tagjai nem tudtak erről.

¹¹⁴ A tábla avatását Veszprémi György is említi írásában, sőt fényképeket is közöl képaláírással, miszerint Perneszy Gyula, a Hazafias Népfőnt elnöke mondja az avató beszédet, és a Kisalföld Gépgyár művezetője helyezi el a koszorút a táblán. Veszprémi 1976.

¹¹⁵ A sírfeliraton ez áll: Stádel Család Nyughelye; Idősb. Stádel Károly gépgyáros 1816–1887; neje Marchardt Erzsébet 1817–1888; Ifjú Stádel Károly gépgyáros 1850–1896; Stádel János földbirtokos és gépgyáros 1855–1933; Stádel Károly 1890–1961; neje Berán Mária 1919–1977; Stádel Károly 1942–2006; Külön fekete márványtáblán: Berán Ervin 1896–1969; neje Skerlanitz Mária 1897–1972; Horváth Károly 1935–2015. Veszprémi György szerint „a két Stádel Károly születési dátuma téves”. Lásd: Veszprémi 1986.

Összefoglalás

Az interjúkat, a visszaemlékezéseket három tematikus csoportba tudtam besorolni. Az interjúalanyok mindegyike büszkén említette és mutatta meg a család emléktárgyait, emlékhelyeit (pl.: plakátot, okleveleket, érmeket, fotókat, gyártmányokat, sírhelyet). A családról szóló történetek a legbőségesebb, leggazdagabb részei az interjúknak. Ezek szólnak a felmenők jelleméről, szokásairól, életmódjáról. A legtöbb történet – érthetően – a családot megrázó eseményekről szól, így a háborúról és az államosításról. Az interjúk tájékoztattak arról is, hogy a megkérdezett családtagok mindegyike nagyon büszke arra, hogy a híres gyáros dinasztia leszármazottja, és nagyon örül, ha akár egy emléktárggyal, akár egy szellemi alkotással emlékeznek meg felmenőik munkásságáról.

A Stádel Gépgyár és a család kutatása nem fejeződött be. Egyrészt szeretném bővíteni a családról szóló visszaemlékezéseket, másrészt más forrásokat (pl. levéltári, sajtó) kívánok bevonni a vizsgálódásba, illetve ezekben található adatokat összevetni a szóbeli történetekkel. Egyéniségek a kultúra minden területén jelen vannak, állapította meg a *Deutsche Volkskunde* című könyvében Adolf Bach (Bach 1937: 315–325).¹¹⁶ Az eddig közölt interjúk alapján megállapítható, hogy a Stádel családban is voltak kiváló egyéniségek, akik életükkel, munkájukkal nemcsak családjukat gazdagították, hanem Győr ipartörténetét és a város közéletét.

Irodalom

- Bach, A. 1937. Deutsche Volkskunde. Ihre Wege, Ergebnisse und Aufgaben. Leipzig: Verlag.
- Dollard, J. 1935. Criteria for the Life History. New Haven: Yale University Press.
- Grábics F.–Dr. Horváth Sándor D.–Kucska F. (szerk.) 2003. *Győri életrajzi lexikon*. Győr: Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár.
- Győri Ipartörténeti Alapítvány honlapja. <https://ipartortenet.hu/hu/ipartorteneti-emplekhelyek/stadel-karoly-gazdasagi-gepgyara-es-ontodeje> (letöltve: 2023. 01. 06.)
- Köztelek. 1909. 97. szám 19-ik évfolyam, december hó 11. 2761
- Köztelek. <https://adt.arcanum.com/hu/collection/Koztelek/> (letöltve: 2023. 01.08.)
- Küllős I. 1982. (szerk.) *Az életrajzi módszer*. Tanulmánygyűjtemény. Documentatio Ethnographica 9. Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport.
- Lajos V. 2014. Etnográfia és oral history. *Erdélyi Múzeum* 1: 100–114.
- Lénárt A. 2007. „Történetgyűjtés” – Oral history archívumok Magyarországon. *Aetas* 22(2): 5–30.
- Lengyel Adrienn: A Stádel Gépgyár – Győr első gépgyára. Várostarténeti puzzle – 20. rész. *Győri Szalon*. Győr Könyvtárának Kulturális Magazinja. <https://www.gyoriszalon.hu/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=3155> (letöltve: 2023.01.08.)
- Orbánné Horváth M. 2006. *Győri emlékhelyek és köztéri alkotások*. Győr: Városi Könyvtár.
- Plummer, K. 1983. *Documents of Life. An introduction to the Problems and Literature of a Humanistic Method*. London: George Allen and Unwin.
- Sinay J. 1971. Az első győri gyár története. *Arrabona* 13: 313–348.
- Timaffy L. 1983. 175 éves a győri Kisalföldi Gépgyár. *Honismeret* 6(11): 16–17.
- Tobiassen, A. H. 1982. Mit értünk életrajzi módszeren? In: Küllős I. (szerk.): *Az életrajzi módszer*. Tanulmánygyűjtemény. Documentatio Ethnographica 9. Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport, 75–84.
- Veszprémi Gy. 1976. *Győr első gyárának története: Kisalföldi Gépgyár: az első öt éves terv, 1950–1954*. Honismereti pályázat. Kézirat. Győr: Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér Helyismereti gyűjtemény.
- Veszprémi Gy. 1977. A Stádel Károly szocialista brigád üzemtörténeti gyűjtőmunkája. *Honismeret* 6: 35–37.
- Veszprémi Gy. 1986. Stádel Károly országosan szabadalmazott eszköz- és gépgyár (1808–1887). *Győri Tanulmányok* 7: 99–113.
- Veszprémi Gy. (év nélkül). *A Stádel-féle gépgyár helye Győr gyárparáiban*. Kézirat. Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum (RFMTM) Helytörténeti adattár, leltári szám: HA.1500-84.
- Veszprémi György. In: Győri életrajzi lexikon. https://www.gyorikonvyvtar.hu/gyel/index.php/Veszpr%C3%A9mi_Gy%C3%B6rgy (letöltve: 2023. 01. 10.)